

Fair Play FM Avsnitt 5: Anti-gender-rörelsen – ett hot mot allas idrott

Du kan läsa avsnittets transkribering, alltså textversionen, här:

Talare:

Aino Raiskinmäki =AR

Salla Kajanmaa = SK

Anniina Vainio = AV

AR:

Föreställ dig att du är en olympisk mästare – världens bästa inom din gren. Du är en professionell idrottare och har tränat i årtal för att nå din nuvarande toppnivå. Men när du börjar lyckas, uppstår en fientlig debatt i offentligheten om ditt kön. Kan en kvinna verkligen slå så hårt? Du granskas, anklagas och dina privata angelägenheter sprids i medier över hela världen. Det här hände den algeriska boxaren och olympiska mästaren Imane Khelif. Hon uteslöts från tävlingar inom förbundet World Boxing tills ett officiellt könstest har genomförts. Vad säger behandlingen av Khelif till unga idrottare, motionärer eller personer som tillhör könsminoriteter?

Detta är Fair Play FM, en poddserie som ges ut i samarbete mellan Finlands Svenska Idrott, Kvinnoorganisationernas Centralförbund och Arbetarnas Idrottsförbund i Finland. Serien är en del av det tvåspråkiga nätverket Hållbar Idrottsförening / Vastuullinen urheiluseura, som erbjuder information och kamratstöd för idrottsföreningars arbete med hållbarhet. Under åren 2024–2025 har nätverket utvidgats i samarbete med TUL.

I denna femdelade serie diskuterar vi idrott och motion ur olika perspektiv, såsom anti-gender-rörelsen, miljön, god förvaltning, trygghet och antidoping. I detta avsnitt behandlar vi anti-gender-rörelsen och hur denna ideologi påverkar och syns i idrottsvärlden. Med oss i samtalet har vi Anniina Vainio från Kvinnoorganisationernas Centralförbund.

AV:

Hej!

AR:

Och Salla Kajanmaa.

SK:

Hej!

AR:

Jag är Aino Raiskinmäki, kommunikationskoordinator vid Arbetarnas Idrottsförbund i Finland. Låt oss börja med vad termen "anti-gender" egentligen betyder. Vill du börja, Anniina?

AV:

Med termen "anti-gender" avses en rörelse, en ideologisk riktning där olika aktörer aktivt motsätter sig jämställdhet mellan könen, kvinnors och flickors rättigheter samt rättigheter för köns- och sexuella minoriteter. Ibland används inte nödvändigtvis termen "anti-gender", utan man kan tala om en rörelse som motsätter sig mänskliga rättigheter eller jämställdhet.

AR:

Vad ligger bakom denna anti-gender-rörelse? Var kommer den ifrån, kan man säga att den har uppstått?

AV:

Anti-gender-rörelsen är inte en enskild rörelse, utan ett stort nätverk av olika aktörer som förenas av en konservativ agenda. Det finns nationalist, populist, religiösa aktörer, högerextrema aktörer. Det är en strategisk allians för ett gemensamt mål. Det är ett gränsöverskridande nätverk mellan länder. Det är mycket välfinansierat. Jag vill också säga att det inte bara handlar om motstånd mot jämställdhet och mänskliga rättigheter, utan om motstånd mot liberal demokrati och rättsstatsprincipen. Det är en bredare förändring av det politiska och värdebaserade systemet som driver detta.

AR:

Kommer ni att tänka på några exempel från Finland? Finns det rörelser eller föreningar där detta syns tydligare?

SK:

Det är lite svårt att definiera anti-gender-aktörer, eftersom de inte identifierar sig som sådana. Det är lite som att rasister sällan öppet säger att de är rasister. Men detta syns i Finland särskilt inom konservativa och kanske kristna kretsar. Ett exempel som vi vet har fått direkt finansiering från anti-gender-aktörer i USA är föreningen "Aito avioliitto ry" (Äkta äktenskap rf).

AR:

Så vi talar om ett mycket brett och komplext ämne. Låt oss bygga en bro till idrottsvärlden – eftersom detta är så mångfacetterat, syns det också inom motion och idrott. Vi nämnde i början fallet med den algeriska boxaren Imane Khelif under OS i Paris. Liknande exempel på hårdare diskussionsklimat och åtgärder har också syns i friidrotten i år, där man snabbt införde obligatoriska könstester för kvinnor. Denna fråga kulminerar särskilt i debatten om transidrottarens ställning. Fientliga attityder har ökat särskilt i USA, där president Donald Trump i början av året undertecknade ett dekret som syftar till att förhindra transkvinnor från att tävla i flickors och kvinnors idrott. Vad kan vi göra för att motverka anti-gender-rörelsen inom idrotten?

SK:

Kanske måste man först konstatera, som du också sa, att jämställdhetsdebatten just nu ofta fokuserar på transkvinnor. Men vi måste skilja på det här: även inom idrotten talas det om transkvinnor som ett hot mot kvinnors idrott. Men det handlar egentligen inte om kvinnors rättigheter, utan om att införa en ny ordning också i idrottsvärlden. Och även om de börjar med

transkvinnor, kommer det inte att stanna där. I USA syns detta särskilt tydligt, eftersom de har en president som, utan att ha någon egentlig kunskap om ämnet, fattar sådana beslut. Landet har blivit ett exempel på hur långt det kan gå när en beslutsfattare – som uppenbarligen varken är särskilt insatt i idrott eller förstår idrottens värld – gör sådana här beslut. För att inte tala om förståelsen för jämställdhet mellan könen.

AV:

Precis. Om vi talar om USA:s president, så är han knappast känd som en vän av jämställdhet eller kvinnors rättigheter. Men plötsligt, när det gäller idrott, framställs han som en stor försvarare av kvinnors rättigheter. Det är typiskt för denna debatt. När vi talar om trans- och intersexpersoners rätt att delta i idrott, är det viktigt att notera att detta är det enda ämnet som dessa aktörer fokuserar på. De är inte alls engagerade i jämställdhet. De visar inget intresse för kvinnors idrott eller de problem som finns där – till exempel bristen på uppskattning, synlighet, finansiering eller löneskillnader. Det här är det enda som intresserar dem, och genom detta främjar de egentligen bara sin konservativa agenda inom idrottsvärlden.

AV:

Ur detta perspektiv är det intressant att fundera på: om idrott verkligen skulle organiseras så att endast fysiologiskt likvärdiga individer tävlar mot varandra, då borde alla idrottare ha exakt samma förutsättningar – fysiologiska och genetiska. Att utesluta trans- eller intersexpersoner gör inte idrotten mer rättvis. Det finns många andra egenskaper som skiljer idrottare åt, även på elitnivå. Om vi tänker globalt – har idrottare från det globala syd och nord lika möjligheter att delta, utvecklas och tävla inom idrotten? Vi kan också ta in social rättvisa, både globalt och nationellt, i denna diskussion. Vad menar vi egentligen med rättvis idrott eller fair play?

AR:

Och även om vi på TUL arbetar för att främja lågtröskelmotion och hobbyidrott, så är min oro att idrotten blir alltför regelstyrd. Det hör till själva idrottens natur att man följer direktiv uppifrån – men ibland sipprar dessa regler ner för långt. De exempel som har lyfts fram i offentligheten, som den så kallade könsskandalen inom boxning, kommer från den absoluta toppen. Men de berör bara en liten procent, kanske promille, av hela motions- och idrottsutövningen.

SK:

Man kan också fråga sig om elitidrottare verkligen kan jämföras med vanliga människor. De är redan i sig ganska unika individer som har kommit långt tack vare sina fysiska och andra egenskaper. Men kopplat till hobbyidrott – vilket exempel ger det när vissa människor utesluts från elitidrott? Hur mycket uppmuntrar det till att börja idrotta, om man redan från början vet att man inte har möjlighet att tävla eller nå toppen? Idrottare är ofta ambitiösa. Särskilt inom individuell idrott, där transfrågan är mest aktuell, talar vi om människor som är målinriktade och vill lyckas. Om de inte har möjlighet att komma längre än till en viss punkt, kanske de inte alls börjar. Det påverkar vem som tas in och vem som vågar börja. Och det är ju från hobbyidrott som även elitidrottare kommer.

AV:

Precis. Och vi vet redan från forskning att transbarn idrottar mindre än andra barn, eftersom de upplever stigma och uteslutning. Även om ett barn eller en ungdom inte blir elitidrottare, erbjuder idrott många upplevelser, färdigheter och en känsla av gemenskap. Om trans- och intersexbarn känner att de inte har en plats på toppen, känner de ofta att de inte har en plats inom hobbyidrotten heller. Det är marginalisering och uteslutning.

AR:

Det är verkligen sorgligt, särskilt med tanke på att det samtidigt förs en stor debatt i medierna om att barn, unga och vuxna i Finland rör sig för lite. Då skapar vi strukturella hinder för deltagande – trots att det kunde handla om lågtröskelverksamhet som är lätt att komma med i.

SK:

Ja, och det handlar inte bara om att könsminoriteter känner att de inte kan delta. Ju fler olika människor som accepteras, desto fler även cispersoner kommer med. Om vissa grupper utesluts, utesluts också andra. Ju mer vi tillåter, desto fler deltar. Kanske borde vi tänka om. Det borde finnas mer forskning om detta. Vi borde utmana uppfattningen att detta handlar om kvinnors rättigheter och att skydda kvinnors idrott – för det gör det inte. Vi måste komma ihåg att detta inte alls handlar om kvinnors rättigheter.

AV:

Ja, egentligen handlar det här om mäns rättigheter. Att bevara könsbinariteten är ett sätt att upprätthålla det vita heteropatriarkala systemet, vilket också innebär kontroll över kvinnor – något som hela denna diskussion uttrycker. Det är viktigt att vara medveten om vad vi egentligen talar om. Och jag tycker att det är viktigt att känna till historien bakom detta. Om vi tänker på hur elitidrotten har utvecklats, så var den under kolonialismen en del av en civiliseringsprocess, där man ville införa ett binärt könssystem för de koloniserade. Det syns fortfarande i idrotten.

Om vi tänker på kontrollen av kvinnor – kvinnors deltagande förbjöds i de första moderna olympiska spelen, eftersom man ansåg att kvinnor biologiskt sett inte hörde hemma där. Och det är just biologin som diskuteras även i dagens debatt om trans- och intersexpersoner. Kvinnor uteslöts då på grund av sin biologi. Man var också rädd att kvinnor skulle maskuliniseras, särskilt genom friidrott. Det var också där könstesterna för kvinnor började. Så samma tankemönster upprepas från historien.

AR:

Än idag måste vi protestera mot och motverka dessa rörelser, som med jämna mellanrum dyker upp igen.

AV:

Och om vi talar om historien, är det också viktigt att komma ihåg att kön inom idrotten ofta ses genom vithetens lins – fortfarande idag, inte bara historiskt. Om vi tänker på Serena Williams, har hon utsatts för transfientliga attityder, eftersom hon kanske inte anses passa in i den smala västerländska vita kvinnonormen, som bygger på vissa stereotyper. Flera forskare har påpekat att

könstester inom idrotten – om de inte är obligatoriska utan selektiva, alltså utförs vid misstänkta fall – oftare riktas mot svarta och bruna idrottare från det globala syd än mot vita. Så när vi talar om kön, handlar det inte bara om binaritet och transfientlighet, utan också om rasism. Det är viktigt att komma ihåg allt detta i diskussionen, tycker jag.

AR:

Vi har talat mycket om problemen och hur detta syns i idrottarnas vardag. Till exempel när en lång idrottskarriär plötsligt ifrågasätts på grund av kön eller när obligatoriska könstester införs. Men som tur är finns det också positiva exempel. Till exempel har Finlands Tennisförbund i samarbete med jämställdhetsombudsmannen tagit fram mycket bra riktlinjer för hur personer som tillhör könsminoriteter kan delta i tennis och tävlingsverksamhet. Och på gräsrotsnivå har jag haft samtal med flera idrottsföreningar som börjar fundera på om deras föreningsnamn verkligen välkomnar alla. Då börjar man tänka att det kanske är en liten förändring som kan göra stor skillnad – att fler känner sig välkomna till föreningens verksamhet. Har ni några tips på hur vi kan motverka anti-gender-rörelsen inom idrotten? Vad kan vi göra?

SK:

Jag tycker att Tennisförbundets exempel, där de har tagit fram riktlinjer i samarbete med jämställdhetsombudsmannen, är ett riktigt bra sätt att närma sig frågan. Man tar med en expertorganisation som har kunskap om jämställdhet och köns mångfald, och man arbetar tillsammans. Idrottsorganisationer behöver inte vara experter på allt – de kan be om hjälp, och så ska det också vara. Men utöver det måste man också fundera på finansieringsfrågor, till exempel hur kvinnors idrott finansieras. Det är enligt mig en av de mest konkreta sakerna som syns även i Finland – hur kvinnors och mäns idrott syns, hur den finansieras, vilka resurser som finns.

AV:

Jag skulle önska att när vi diskuterar trans- och intersexpersoners rätt att tävla, så handlar det inte bara om vilken klass de får tävla i – om de får tävla i damklassen eller om de borde ha en egen klass – utan att vi skulle tala bredare om kön. Fundera på om den nuvarande, helt människoskapade binära indelningen verkligen är den enda rätta även inom idrotten, eller om vi kunde se kön som något mångfacetterat – vilket det ju biologiskt redan är. Professor Travers från Simon Fraser University har föreslagit att vi borde tänka om kring idrott, så att den inte bygger på binära kategorier. Hen föreslår en övergångsfas där vi har en öppen klass och en damklass, men där damklassen baseras på självdefinierat kön. Hen betonar att detta inte handlar om biologi, utan är ett socialt nödvändigt steg i övergången. I framtiden föreslår hen att till exempel ett handicapsystem, som det som används i golf, kunde vara ett element i en transformativ idrottsmodell som inte bygger på binär könsuppdelning. Travers föreslår alltså ett ganska stort paradigmskifte inom idrotten.

AR:

Ja, och många grenar har utvecklats under lång tid. I vissa grenar kan förändringen gå långsamt. Men som vi nämnde tidigare, finns det skillnader mellan individuella och lagidrotter. I Finland har vi positiva exempel, som Cheerleadingförbundet, där de flesta klasser inte kräver könsdefinition

alls – de flesta är automatiskt så kallade mixklasser. Det visar att idrotten kan börja tänka utanför boxen, inte bara utifrån regler eller fysik.

Hur kan vi följa idrottens etiska principer om respekt, jämlik rätt till idrott och rättvisa? Vi har ju redan berört många exempel på uteslutning.

SK:

Ja. Jag vill också utmana tanken att dessa principer följs särskilt väl idag. Vem skapar reglerna, och vilka styr idrottsvärlden – både globalt och i Finland? Idrott och motion är i grunden väldigt positiva saker. Diskussionen kring idrott är ofta problemfokuserad. Men det vi egentligen talar om är något positivt – något som alla borde uppmuntras till och som är bra. Istället för att skapa regelstyrda system, som du också nämnde, där många regler kommer från långt tillbaka och har formats över tid, borde vi fokusera på att få med så många som möjligt och behålla den positiva andan. Kan tävling och positiv anda rymmas i samma låda? Jag vet inte – men utgångspunkten är att vi talar om något positivt.

AR:

Ja, och som Anniina tidigare nämnde, så ger idrott så mycket mer än bara fysiska prestationer eller rekord. Det handlar om det sociala, om att överträffa sig själv – inte bara om att vinna. Vi borde få tillbaka detta till idrottens kärna. Särskilt när vi talar om barn och unga, som vi hoppas ska få positiva upplevelser av motion och idrott, och kanske göra en aktiv livsstil till en del av sin vardag.

AV:

Precis. Och här är det viktigt att lyfta fram att forskare har visat att när trans- och intersexpersoner marginaliseras eller utesluts från idrotten i rättvisans namn, så försvagas samtidigt idrottens andra grundvärde – inkludering.

Och i detta sammanhang är det också viktigt att tala om vad vi egentligen menar med "orättvis konkurrensfördel". Varför ses till exempel en basketspelares eller höjdhoppares längd, en simmares kroppsbyggnad eller en klättrares armräckvidd inte som orättvisa egenskaper, medan hormonella fördelar gör det? Det är också värt att fråga varför kroppsliga egenskaper blir ett problem först när de kopplas till kvinnor. Varför ses högre än normala testosteronnivåer hos män som naturliga och ett tecken på idrottslig särklass, medan samma nivåer hos kvinnor ses som onormala och problematiska? Travers påpekar att de beslut som fattas om vad som anses vara en orättvis konkurrensfördel inom idrotten inte är naturlagar – de är sociala beslut, fattade av människor. Och ofta bygger de på könsstereotyper.

SK:

Och kopplat till detta syns problemet i att några enskilda toppidrottare har vunnit damklasser i sina grenar – som den boxare vi nämnde, eller en viss simmare som ofta lyfts fram. Det handlar om enskilda individer som dominerar. Men på samma sätt finns det toppidrottare inom både herr- och damidrott som är överlägsna. Ta till exempel Usain Bolt, som länge var bäst i sin gren.

Eller den norska skidåkaren Klæbo, som är helt överlägsen. Men eftersom de passar in i könsnormen, ses de bara som enskilda toppar – ingen stör sig på att de är oslagbara. I längdskidåkning, vad jag har förstått, tävlar man inte ens om förstaplatsen – det är Klæbo som vinner, och resten kommer efter. Men så fort det handlar om damidrott och en individ som avviker från normen för kvinnor, då blir det ett problem att någon är överlägsen. Det är ett slags dubbelmoral i diskussionen om vad som är normalt och vad som inte är det. Och då kommer vi också till frågan om hur "normala" elitidrottare egentligen är – de som tränar målmedvetet är ju helt egna individer jämfört med oss andra.

AV:

Ja, och om vi nu talar om normalitet och tänker på könstesterna som är på väg att införas vid VM – där man ska kontrollera kromosomer – så vet vi att biologin är naturligt varierande. Alla passar inte in i tydliga XX- eller XY-kromosomkategorier.

SK:

Och få av oss vet ens våra egna kromosomer. Den här diskussionen blir absurd när vi talar om tester på kromosomnivå. Vi kan ha ett exempel där en person som hela sitt liv levt som kvinna och tävlat som kvinna går och testar sina kromosomer – och där upptäcks en kromosomavvikelse. Då förvägras hon allt och hennes kön ifrågasätts. Det är extremt konstlat.

AV:

Om vi speglar detta mot den starka diskursen om att kön är det som man tilldelas vid födseln – och sedan om vi tänker på just det här med testningen i VM, så ifrågasätts plötsligt det kön som individen tilldelats. Och personen marginaliseras helt.

AR:

Och plötsligt blir idrottarnas privata angelägenheter allas angelägenheter. De blir ett ämne för offentlig debatt.

AV:

Ja, och något som också bör uppmärksammas är att medierna, enligt min uppfattning, ofta okritiskt återger den anti-gender-diskursen utan att ifrågasätta eller analysera vad till exempel Trumps linje eller beslut på delstatsnivå i USA, eller de beslut som nyligen fattats i Storbritannien, egentligen handlar om.

SK:

Ja, i den här debatten märks tydligt att man inte förstår frågor om könsmångfald. Jämställdhetsfrågor ses som något separat från idrott – något man kan ha kunskap om bara genom att vara idrottsexpert. Men man inser inte att man faktiskt borde sätta sig in i ämnet innan man fattar stora beslut.

AV:

Och inom tävlingsidrotten råder det fortfarande en märklig attityd – att idrotten är ett slags separat fäste, skilt från resten av samhället och därmed också från mänskliga rättigheter. Det är en så kallad "undantagsdiskurs" som forskare har talat om, och den syns inte bara på

tävlingsarenorna, utan också i det faktum att internationella mästerskap kan arrangeras i länder som systematiskt kränker mänskliga rättigheter.

Det är viktigt att komma ihåg att FN:s särskilda rapportör för kulturella rättigheter har konstaterat att internationell rätt skyddar alla – även intersexpersoner och transkvinnor. Denna skydd omfattar också deras rätt att delta i idrott. Idrott är alltså i högsta grad en fråga om mänskliga rättigheter.

AR:

Och som du, Salla, tidigare sa i diskussionen – idrottsförbund och organisationer som verkar inom idrotten behöver inte vara experter på alla områden. Man kan be om hjälp, konsultera. Och något jag själv ofta funderar på är: hur mycket har till exempel transpersoner egentligen fått komma till tals när riktlinjer har utarbetats? Har man fått verklig erfarenhetsbaserad kunskap? För det har nog störst betydelse för att verksamheten ska bli sådan att alla känner sig välkomna.

AR:

Tack för ett väldigt givande samtal. Själv har jag just nu många tankar om vad vi inom idrotten kunde göra bättre. Hur skulle ni, Anniina och Salla, vilja sammanfatta detta? Vad hoppas ni att lyssnarna tar med sig efter att ha hört detta avsnitt? Vill du börja, Salla?

SK:

Det här är en bred diskussion. Men det vi på Kvinnoorganisationernas Centralförbund vill betona är att när man talar om att utesluta transpersoner för att skydda kvinnors idrott, så stämmer det inte. Det handlar inte om kvinnors rättigheter. Det handlar om diskriminering av transpersoner. Det handlar om ett gammaldags konservativt tankesätt där kvinnor och män ska vara på ett visst sätt – och om du inte passar in i den mallen, är du fel och ska tas bort.

Jag vill utmana alla som tänker att uteslutning av transkvinnor är ett sätt att försvara kvinnors rättigheter – att tänka om. Läs på, sätt dig in i frågan, utmana dina egna perspektiv. För detta har lyfts fram som ett relevant problem eller en verklig oro, men så är det inte. Vi måste utmana den rådande diskussionen och fundera på vad vi egentligen talar om, vad vi egentligen vill.

Och kanske också detta: jag vill inte skrämma, men det här kommer inte att stanna här. De konservativa aktörerna, anti-gender-rörelsen, kommer inte att nöja sig med att transpersoner utesluts från idrotten. Nästa steg är att även ciskvinnor påverkas. Vi måste komma ihåg vilken sida vi står på.

AR:

Väldigt bra poäng. Vad säger du, Anniina – har du något avslutande?

AV:

Ja, kanske det viktigaste är att även om all diskussion om trans- och intersexpersoners rätt att delta inte alltid är avsiktligt anti-genderistisk, så spelar den ofta ändå anti-gender-rörelsen i händerna. Det är viktigt att vara medveten om detta och kritiskt fundera på var de så kallade sanningarna kommer ifrån. Ofta när man försvarar uteslutning av transkvinnor med hänvisning

till forskning, har man egentligen studerat cismän eller talat om genomsnittskvinnor och genomsnittsmän – trots att vi vet att elitidrottare inte är genomsnittliga människor. Och med historien i åtanke – även om den moraliska oron kring kvinnors idrott inte är ny – så är den nuvarande debatten och moraliska panik kring kön, kromosomer och hormoner, särskilt i USA och Storbritannien, ett direkt resultat av den förstärkta anti-gender-rörelsen. Det är något som alla borde vara medvetna om.

Jag har kanske fler frågor än svar, men som vi redan har berört: är den binära könsuppdelningen inom idrotten verkligen nödvändig? Kan vi tänka idrott på ett annat sätt? Och när vi talar om "orättvisa konkurrensfördelar", borde vi också kritiskt fundera på vad vi egentligen menar med det – för det är mycket mer komplext och mångdimensionellt än bara kromosomer eller hormoner. Och slutligen: hur förverkligas mänskliga rättigheter inom idrotten – både på tävlingsarenorna och utanför dem? Det är frågor jag vill skicka med som utmaningar till idrottsvärlden.

AR:

Tack till er båda för ett fantastiskt samtal. Om jag själv skulle sammanfatta tankarna och vad vi särskilt inom motion och idrott kunde fundera på, så är det hur riktlinjer som görs för elitidrotten påverkar barns och ungas deltagande – deras upplevelse av om de är välkomna till idrottsaktiviteter. Och att man inte behöver kunna allt själv – idrottsorganisationer behöver inte vara experter på alla områden. Vi är ju inte det. Hjälp kan sökas från experter inom olika områden.

Och också detta: idrotten är inte en isolerad ö från samhällsdebatten. De teman som syns i offentligheten speglas också i idrottens diskussioner – attityderna sprider sig dit. Men kanske också de positiva motkrafterna kan göra det.

Det här är Fair Play FM-poddserien som vi gör tillsammans med Finlands Svenska Idrott, Kvinnoorganisationens Centralförbund och Arbetarnas idrottsförbund i Finland.

Tack för att du lyssnade. Information om nätverket Hållbar Idrottsförening / Vastuullinen urheiluseura och dess utbildningar finns på organisationernas webbplatser.